ИСЛАМОФОБИЯ ВА УНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ САБАБЛАРИ

Носирова Азиза Рустамовна
Ўзбекистон халқаро ислом
академияси ўқитувчиси PhD
aziza.nosirova.84@mail.ru

Аннотация:Мақолада исламофобиянинг келиб чиқиш сабаблари, термин сифатида фанга киритилиш сабаблари ҳақида маълумотлар келтирилган бўлиб, мазкур тушунчанинг глобаллашув даврида диний-маърифий, ижтимоий-сиёсий жараёнларнинг бир бўлаги сифатида талқин этилиши ёритилган. Шунингдек, исламофобиянинг дунё минтақаларида турлича талқин этилиши ҳақида ҳам илмий таҳлиллар мавжуд. Ислом дини цивилизация сифатида жамият равнақига улкан ҳисса қўшгани ва исламафобиянинг асоссиз жиҳатлари ҳақида сўз боради.
Калит сўзлар:Исламофобия, бағрикенглик, цивилизация, диний-маърифий, мусулмон маданияти, прозелитизм.
Аннотация:В статье представлены причины возникновения исламофобии, а также причины включения в науку в качестве термина, в частности, рассматривается трактовка этого понятия как ответвления религиозно-образовательных, социально-политических процессов в эпоху глобализации. Существует научный анализ различных интерпретаций исламофобии в регионах мира. Ислам как цивилизация внес огромный вклад в процветание общества, и существует мнение о безосновательности исламофобии.
Ключевые слова:Исламофобия, толерантность, цивилизация, религиозно-просветительская деятельность, мусульманская культура, прозелитизм.
Annotation: The article presents the reasons for the emergence of Islamophobia, as well as the reasons for inclusion in science as a term, in particular, the interpretation of this concept as an off shoot of religious, educational, socio-political processes in the era of globalization is considered. There is a scientific analysis of various interpretations of islamophobia in the regions of the world. Islam as a civilization has made a huge contribution to the prosperity of society, and there is an opinion about the baselessness of islamophobia.
Key words: Islamophobia, tolerance, civilization, religious-educational, muslim culture, proselytism.

Исламофобия – диний ксенофобия турларидан бири бўлиб, унинг келиб чиқиш сабаблари, диний-ижтимоий ҳаётга таъсири ва глобаллашув даврида намоён бўлиши билан боғлиқ маълумотларни таҳлил қилиш орқали унга қарши курашнинг диний-маърифий асосларини илмий-назарий асослаш имкониятини яратилади.

Сўнгги йилларда жамият ҳаётида турфа янгилик ва ихтироларнинг пайдо бўлиши илмий истилоҳ ҳамда кундалик ҳаётда янги сўз ва ибораларнинг кириб келишига сабаб бўлмоқда. XXI аср воқелиги сифатида “исломофобия” термини ҳам шулар жумласидан.

“Исламофобия” ислом дини ёки мусулмонларга нисбатан салбий муносабат, қўрқув, хавфсираш, камситиш, нафрат кўринишида намоён бўлиши мумкин. Термин сифатида исламофобия 1980 йилларда илмий муомалага киритилган бўлиб, 1997 йилда Британия илмий маркази Runnymede Trust томонидан нашр этилган, “Исламофобия – барча учун чақирув (таҳдид)”, номли ҳисоботида[1] унинг “ислом ва мусулмонлардан қўрқув ва нафрат

[1] Islamophobia: A Challenge For Us All (Runnymede Trust) 1997. https://www.runnymedetrust.org/

туйғуси сифатида тавсифланиб, жамиятнинг ҳар бир қатлами ва ОАВда кенг тарқалган воқеликка айланиб қолган”лиги таъкидланади. 2001 йил 11 сентябрь воқеаларидан сўнг эса, кенг қўлланила бошланган. У ислом динига қарши айтилган аксар эътироз ва ҳодисаларни ўз ичига олиб, ислом дини таълимоти, қарашлари, амалдаги кўринишига қарши айтилган ва содир этилган хатти-ҳаракатлар мажмуи сифатида намоён бўлади.

Британия маркази томонидан келтирилган ҳисоботда, шунингдек, “ислом дини – цивилизация сифатида Ғарбдан қолоқ, мусулмон маданияти эса, ўзга маданиятларга таҳдид солувчи, улар каби ранг-баранг бўлмай, балки қотиб қолган, янгилик ва мунозаралардан йироқ дин сифатида талқин этилган[2].

Исломофобия термини XX асрда пайдо бўлган бўлсада, унинг жамиятда намоён бўлиши сўнгги 20 йил давомида кўпроқ кузатилмоқда. Мутахассислар томонидан мазкур фобия тури 2001 йил 11 сентябрь воқеаларидан сўнг авж олиб, Европа мамлакатлари ва АҚШда исломни экстремизм ва терроризм каби ҳодисалар билан бир қаторга қўйиш, мусулмонларни эса, зўравон ва тажовузкор инсонлар сифатида тасаввур этиш ҳолатлари кучайгани ҳақида маълумотлар келтирилади. Аслида эса, ислом тинчлик дини экани илоҳий Китоб, ҳадиси шариф ва кўплаб илмий адабиётларда ҳам ўз аксини топган.

Мутахассис олим Н.Раджабов “Исломофобия – мураккаб, намоён бўлишига кўра эса, бир қатор кўринишларга эга экани ҳақида фикр билдиради. Жамиятда исламофобия – ислом дини ва таълимотига қарши кайфият сифатида намоён бўлиб, кенг омманинг ирроционал қўрқуви (фобия), исломдан қўрқиш ва унга нисбатан салбий муносабат, диннинг ўзига хос қадрият ва анъаналари, мусулмонларнинг ҳаёт тарзи ҳақида етарли тушунчаларга эга бўлмай, салбий тасаввур пайдо бўлиши ҳисобланади. Назарий жиҳатдан эса, мазкур тушунча унинг муҳим хусусиятларини, мафкуравий ва сиёсий оқимларнинг барча жиҳатларидан тортиб, бугунги кунда ирқчилик, ксенофобия, антисеметизм каби ҳодисалар билан боғлиқ психологик ва ижтимоий ўхшашликка эга” эканини таъкидлайди[3].

Ислом ақидасида шахс ва жамият ўртасидаги ўзаро алоқаларни мустаҳкамалаш, тинч-тотув ҳаёт кечиришга тарғиб этилади. Қуръони каримнинг “Бақара” сураси 126 оятида “Эсланг, Иброҳим: Эй, Раббим буни (Маккани) тинчлик шаҳри қилгин ва унинг аҳолисидан Аллоҳга ва охират кунига ишонувчиларни (турли) мевалардан ризқ қилиб бергин!”[4], дейилади.

Тинчлик улуғ неъмат ва ислом динида унинг қадри юксак экани ҳақида Пайғамбар Муҳаммад (с.а.в.) “Аллоҳдан авф ва тинчлик-омонликни сўрангиз, бирор кишига имондан кейин авф қилиш ва тинчликдан афзалроқ неъмат берилгани йўқ”[5], дейилади саҳиҳ ҳадисларнинг бирида.

Исломда тинчлик ва осойишталикка зид хатти-ҳаракатлар қораланади. Аслида исламофобия ҳам ислом дини ва мусулмонлардан асоссиз қўрқиш, унинг таълимоти ва эзгулик ғояларини англамаслик ва қадрласамликдан келиб чиқади.

---

[2] Мирзоев Ж. Исламофобия: сборник статьей: ред.-сост. Ал-Жанаби М. – М.: Садра, 2016. – С. 3-4.

[3] Ражабов Н. Исламофобия в западной европе и ее влияние на политические процессы в Центральной Азии. Автореф.дисс. ... канд. полит. наук. – Душанбе 2016. – С. 12.

[4] Қуръони карим маъноларининг таржима ва тафсири. Таржима ва тафсир муаллифи Абдулазиз М. – Т.: ТИУ нашриёт-матба бирлашмаси, 2018. – Б.19.

[5] Абу Абдуллоҳ ибн Исмоил Ал-Бухорий. Саҳиҳи Бухорий: Алжомиъ ас-саҳиҳ (Ишонарли тўплам) 1 китоб. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти, 2008. – Б. 46.

Мутахассис олим Ж.Мирзоевнинг “Ғарб исламофобиясининг тарихий илдизлари ва сабаблари” номли мақоласида келтирилишича, ҳозирда исломофобия Ғарб ва христиан дунёси учун асосий хавфга айланган. Унинг пайдо бўлиши ва шаклланишига узоқ вақт талаб этилди. Жумладан, француз социологи Раймон Ароннинг “Цивлизациялар номутаносиблиги”, таниқли, исломшунос ва шарқшунос олим Б.Льюиснинг “Маданиятлар тўқнашуви” ёки С.Хантингтоннинг “Цивилизациялар тўқнашуви” каби асарлар исломофобик кайфиятнинг шаклланишига туртки бўлди”, дея ўз фикрини билдиради[6].

2001 йилнинг январида ўтказилган Стокгольм халқаро форумида диний муросасизликка қарши курашиш илгари сурилиб, исломофобия ҳам ксенофобия ва антисеметизм каби муросасизлик шакли дея эътироф этилди. 2002 йилнинг май ойида эса, Европанинг иркчилик ва ксенофобия ҳолатларини назорат ва мониторинг қилиш маркази томонидан “2001 йилнинг 11 сентябридан сўнг Европада исломофобия ҳақида қисқача ҳисоботи” нашрдан чиқди. Унга кўра, мазкур сана воқеаларидан сўнг исломофобик кайфият кучайгани ҳақидаги маълумотлар ўз аксини топган[7].

Исломофобиянинг илдизлари узоқ тарихга бориб тақалади. Ислом дини пайдо бўлганининг илк кунлариданоқ унинг тарафдорлари муайян тазйиқларга учради. Маълум вақт ўтиб, Пайғамбар (с.а.в.) ва мусулмонлар томонидан ўз давлатларига асос солинганидан сўнг исломга қаршилик қилиш ҳақида сўз бўлиши ҳам мумкин эмас эди. Баъзи кичик келишмовчиликлар бўлган бўлсада, у жиддий характер касб этмаган.

Муҳаммад (с.а.в.) Маданадалик даврида (622 йилдан бошлаб) насроний ва яҳудийлар, исломнинг сўнгги яккаҳудолик дини экани ҳамда унинг таълимотини тан олмаган. Пайғамбарнинг илоҳий ҳақиқат, ваҳийни қабул қилиб олган пайтида Мадинада яҳудий қабилалари Бану Қайнуқо, Бану Қурайза ва Бану Нодир томонидан унинг рисолати қабул қилинмаган. Ўз навбатида, христиан ва мусулмонлар ўртасидаги баҳс-мунозарада христиан руҳонийси сифатида машҳур Иоанн Дамаскин (787 йили вафот этган) нинг “Юзта бидъат ҳақида қисқача” номли рисоласида ислом динини христианликдан келиб чиққан бидъат сифатида таснифлаган. Дамаскин томонидан исломнинг бу каби таърифланиши христиан оламида (ҳам католик ҳам провославлар) исломга нисбатан салбий фикрни шаллантириб улгурди. Шунингдек, VIII аср сўнггида Дамаскин қарашларини давом эттириб руҳоний Феодор Абу-Курра ҳам Муҳаммад (с.а.в.) сиймоси ва таълимотига салбий муносабатда бўлган[8].

Мусулмонларга нисбатан энг йирик таъқиблардан бири салб юришлари давомида кузатилган бўлсада, у фақатгина исломга қарши бўлмай, салбчилар ўзларига қарши христиан ва яҳудийларнинг ҳам ҳаётига зомин бўлган. Мўғил истилоси ҳам исломга қарши олиб борилмаган эди, чунки ҳозирги Россия ҳудудларида жойлашган Олтин ўрдада ҳам дин давлат ҳимоясида эди[9].

Аммо XVI асрга келиб икки мусулмон давлати Қурдоба халифалиги ва Қозон хонлиги забт этилгандан сўнг вазият ўзгарди. Шундан сўнг забт этилган ҳудудларда исломофобия –

[6] Мирзоев Ж. Исламофобия: сборник статьей.; ред.-сост. Ал-Жанаби М. – М.: Изд. «Садра», 2016. – С. 3-4.

[7] https: //www.kommersant.ru/doc/1770587

[8] Скорик А. отец Андрей (Немыкин). Православие в исторических судьбах Юга России. Южнороссийское обозрение. Вып. 16. – Ростов н/Д., 2003. – С. 165.

[9] https://kartaslov.ru

давлат сиёсати даражасидаги тазйиқлар, прозелитизм ҳамда мусулмонлар ассемиляцияси каби кўринишларда намоён бўла бошлади. Мазкур сиёсат ҳақли равишда геноцид бўлиб, у мажбурий депортация ва мусулмонларнинг қатл қилиниш ҳолатларигача намоён бўлди. У даврда ҳали исломофобия термини қўлланилмаган бўлсада, кейинчалик у номусулмон давлатларнинг мусулмонлар устидан мустамлака сиёсатини олиб бориш ва диний мансубликка нисбатан таҳқирлаш ва тазйиқ ўтказишнинг манбаи бўлиб қолди.

Бугунги кунда исламофобиянинг намоён бўлиши сезиларли даражада ортиб, глобал кўринишга эга бўлиб бормоқда. 1960 йиллардан сўнг, Осиё ва Африкадаги давлатлари мустақилликка эришгандан сўнг, (мазкур давлатлар узоқ йиллик мустамлака сиёсати натижасида, иқтисодий-ижтимоий соҳаларда тараққиётдан ортда қолган эди), тўкис ҳаёт илинжида кишилар Ғарб давлатларига катта жамоаларда жойлаша бошладилар[10]. Натижада, маҳаллий аҳоли ва муҳожирлар – бегона дин ва маданият тарафдорлари ўртасида ўзига хос муносабат шаклланиб, бугунги кунда у муайян маънода исломофобиянинг кучайишига сабаб бўлди. Баъзи Европа мамлакатлари ўз ҳудудида масжидлар қурилиши ва давлат ташкилотларида диний либосда юриш каби тақиқларда ҳам намоён бўлмоқда. Матбуотда исломга қарши нашрлар, кино ва телевидениедаги ташвиқот исломофобик кайфиятнинг янада авж олишига сабаб бўлмоқда[11].

Ҳозирда ОАВ ва ахборот маконидаги нохолис маълумотлар туфайли ҳам ислом нуфузини қадрсизлантиришга уриниш ҳолатлари кузатилмоқда. Мисол тариқасида: Ирқий ва миллий тадқиқотлар энциклопедияси (Encyclopedia of Race and Ethnic Studies) маълумотларига кўра, ОАВ исламофобик кайфиятнинг ортиши омилига айланиб, Англияда 2004-2014 йилларда газета мақолалари мисолида ўтказилган таҳлиллар натижасига кўра, нашрларнинг ҳеч бирида мусулмонлар фикри келтирилмаган ҳамда эътиқод эгалари салбий томондан таърифланган. Мусулмонлар Ғарб қадриятлари ва хавфсизлигига таҳдид сифатида инъикос эттирилади. Шунингдек, оммавий ахборот воситаларида “исломий террорчилик”, “исломий жиҳод”, “исломий тажовуз” каби ибораларнинг қўлланилиши ислом ҳақида салбий фикрлар шаклланишига сабаб бўлиб бормоқда[12].

Ғарб дунёси аксар ҳолларда ўз маданиятларининг ислом маданиятидан устунлиги ҳақида фикр билдириб, бу каби ёндашувнинг шаклланиши Ренессанс даврига бориб тақалади, XIX-XX асрларда мустамлакачилик сиёсати билан вазият янада кучайди[13]. Бунда Тикланиш Шарқ маданиятини четлаб ўтиб, фақатгина юнон-рим ҳамда яҳудий-насроний маданиятлари мутаносиблигида бўлажаги ҳақида фикр билдирилади. Кейинчалик мустамлакачилик сиёсати кучайгани сари мустамлакачи мамлакатлар маданияти мустамлака маданиятларидан устун дея ҳисоблана бошланди. Ўша даврлардан бери кўпгина Европа мамлакатлари ўз тамаддунларини бошқа маданиятлардан юқори қўйиш ҳолатлари кузатилди. Уларнинг фикрига кўра, ривожланиш, юқори технологиялар, инновация мазкур цивилизациялар натижаси бўлиб, барча унга эргашиши лозим деган фикр илгари сурилди[14].

[10] http://uz.denemetr.com

[11] Журнал Новое дело. Исламофобия как она есть. https://ndelo.ru/religiia/islamofobiya-kak-ona-est

[12] Encyclopedia of Race and Ethnic Studies. Contributors: Ellis Cashmore..– London, 2004. – P. 3.

[13] Абрамова И. Мусульманские диаспоры евросоюза в гендерном, генерационном и пространственном измерениях. От демографии к социальной антропологии. Ученые записки. 2016 № 1. – С. 26.

[14] Қаранг: Said E. Orientalism. L: Penguin book, 1978; Sophie Bessis, L'Occident et les Autres. ParisÊ: La Découverte, 2001. – P. 178.

Таҳлиллар натижасида, исламофобия жамиятга маълум кучлар томонидан тарғиб қилиниб, исломнинг нуфузини қадрсизлантиришга уриниш, унинг асл эзгулик ғоялари, тинчлик ва тараққиётни тарғиб қилувчи дин сифатидаги ўрнини эътиборсиз қолдириш ҳолатларида ҳам намоён бўлмоқда. Аслида эса, ислом дини ва маданияти асрлар мобайнида нафақат мусулмонларга балки, Ер юзидаги барча дин вакилларига улкан маданий-маънавий мерос билан биргаликда ижтимоий тенглик ҳиссини тақдим этдики, у ҳозиргача ҳам жамият фаровонлиги учун хизмат қилиб келмоқда. Жумладан, ислом маънавияти барча миллат, элат вакилларига тинч-тотув ҳаёт кечиришда ижтимоий муносабатларнинг барқарор кўриниши сифатида намоён бўлиб, бунинг асосида, ислом таълимотининг одоб-ахлоқ меъёрларининг ҳиссаси катта. У Шарқ маданиятининг янгиланиш замини ҳисобланади. Мусулмон жамиятининг маънавий-маърифий уйғониши бутун ислом маданиятининг “юзини” намоён этди. Мазкур дин ижтимоий таълимоти бағрикенглик ғояларига асосланиб, унга амал қилиш ислом оламининг аксар қисмига тегишли.

Юқоридаги фикрга қарши ўлароқ, бугунги кунда мусулмонларнинг Европадаги ҳаёти, европаликлар ва мусулмон қадриятлари биргаликда мавжуд бўлиши, осон бўлмасада инглиз, француз, немис миллатига мансуб бўла туриб исломни қабул қилиш ёки ислом ва мусулмонларга дўстона муносабатда бўлиш мумкинлиги намоён бўлмоқда. Миграция натижасида муҳожирларнинг тил ўрганиши, таълим олиши, касб танлаш каби ижтимоий-иқтисодий масалаларда қийинчиликлар мавжуд бўлсада, улар аста-секинлик билан ўз ечимини топиб бормоқда.

Хулоса ўрнида, исламофобия ҳам глобаллашув натижасида юзага келган диний-ижтимоий воқелик ҳисобланади. Ғарб давлатларига муҳожирлар оқимининг ортиши, экстремистик, террорчи ташкилотларнинг ноқонуний фаолиятини ислом номи билан боғлаш ҳолатлари, ғаразли кучларнинг ислом ниқоби остида ҳаракат қилиб, тинчлик ва эзгулик динининг номига доғ тушуришга уринаётгани ҳам ислом динининг асл қадриятларидан бехабар қатлам орасида исломга қарши фикрларнинг пайдо бўлиши каби ҳолатлар намоён бўлмоқда. Шу боис, исламофобиянинг олдини олиш, соф ислом таълимоти, қадриятлар тизимини объектив ўрганиш, жамиятга етказиш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Islamophobia: A Challenge For Us All (Runnymede Trust) 1997. https://www.runnymedetrust.org/
2. Мирзоев Ж. Исламофобия: сборник статьей: ред.-сост. Ал-Жанаби М. – М.: Садра, 2016. – С. 3-4.
3. Ражабов Н. Исламофобия в западной европе и ее влияние на политические процессы в Центральной Азии. Автореф.дисс. ... канд. полит. наук. – Душанбе 2016. – С. 12.
4. Қуръони карим маъноларининг таржима ва тафсири. Таржима ва тафсир муаллифи Абдулазиз М. – Т.: ТИУ нашриёт-матба бирлашмаси, 2018. – Б.19.
5. Абу Абдуллоҳ ибн Исмоил Ал-Бухорий. Саҳиҳи Бухорий: Алжомиъ ас-саҳиҳ (Ишонарли тўплам) 1 китоб. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти, 2008. – Б. 46.
6. Мирзоев Ж. Исламофобия: сборник статьей.; ред.-сост. Ал-Жанаби М. – М.: Изд. «Садра», 2016. – С. 3-4.
7. Скорик А. отец Андрей (Немыкин). Православие в исторических судьбах Юга России. Южнороссийское обозрение. Вып. 16. – Ростов н/Д., 2003. – С. 165.

8. Абрамова И. Мусульманские диаспоры евросоюза в гендерном, генерационном и пространственном измерениях. От демографии к социальной антропологии. Ученые записки. 2016 № 1. – С. 26.
9. Said E. Orientalism. L: Penguin book, 1978; Sophie Bessis, L'Occident et les Autres. ParisÊ: La Découverte, 2001. – P. 178.

WORDLY
KNOWLEDGE